
A svájci Esküszövetség képviseleti intézménye európai összehasonlításban 1470 és 1798 között

Andreas Würigler vaskos monográfiában dolgozta fel a svájci *Tagsatzung* késő középkori és kora újkori történetét. A német Bibliotheca Academica kiadó gondozásában részben lerövidített, részben 2009-ig aktualizált szakirodalommal kiegészített habilitációs munka látott napvilágot a Kora Újkori Történeti Kutatások sorozat 19. köteteként. Würigler — a Berni, valamint immáron egy éve a Genfi Egyetem történész professzora — a német nyelvterületek történész közösségének egyöntetű véleménye szerint ezzel a feldolgozással hiánypótló munkát tett le az európai képviseleti intézmények összehasonlító történeti kutatásainak asztalára. (Thomas Maissen *Neue Zürcher Zeitung* online 2014.08.27., Daniel Schläppi *Historische Zeitschrift* 300. (2015) 2. sz. 496–498.)

A *Tagsatzung* a svájci kantonok képviselőinek gyűlése, a rendi Esküszövetség legfontosabb grémiuma, képviseleti intézménye. Korai formáját, működésének kezdeteit a XIX. század folyamán a középkori szövetségekben, az 1920-as években a vitás ügyek rendezésére létrehozott döntőbíróóságok intézményében látták a kutatók, napjainkban pedig a kondomíniumok közös igazgatási rendszerében, a közösen kezelt területek bevételeinek elszámolására évente megszervezett találkozókban vélik felfedezni. A kantonok integráló intézményeként, az Esküszövetség szimbolikus megtestesítőjeként funkcionáló gyűlés komplex uralmi rendszert jelenített meg. 1513-tól tizenhárom teljes jogú kanton, és tizenegy nem teljes jogú tag képviselőit tömörítette, illetve kondomíniumokat és protektorátusokat kezelte. A kutatások mai állása alapján konszenzusos vélemény alakult ki a történészek között arról, hogy a *Tagsatzung* az Esküszövetség politikai és gazdasági elitjének kommunikációs központjaként működött, funkciója pedig túlmutatott alkotmányjogi jelentőségén. Részleges meg egyezés született a kutatók között arról, hogy nem volt rendi jellegű gyűlés, hanem egyes vélemények szerint a közösen kezelt területek, azaz a kondomíniumok kormányzataként, más vélemények szerint a kantonok

követeinek kongresszusaként, azaz egy felső föderációs kormányzatként működött a rendi korszakban.

1959 és 1980 között egyáltalán nem jelent meg monográfia a témában, csupán kisebb tanulmányok láttak napvilágot. Ezt a szerző azzal magyarázta, hogy a svájci kora újkori történeti kutatások intenzíven a kantonokban, nem pedig szövetségi szinten zajlottak. A kvantifikáció és a funkcióanalízis az 1980-as évek közepétől hódított teret a svájci történeti kutatásokban, ezek a módszerek ennek a munkának is lényeges részét teszik ki. A kvantitatív analízis mellett a szerző élt a praxeológia által inspirált intézményi szociológia módszereinek eszköztárával, elvégezte a gyűlésen folytatott politikai kommunikáció kultúrtörténeti vizsgálatát, áttekintette a percepció folyamatokban érdekelt diplomáciatörténet eszköztárát, elemezte a *Tagsatzung*ról készített történeti képeket mint forrásokat, valamint az európai parlamentekkel és képviseleti gyűlésekkel történt összehasonlítást követően elhelyezte a svájci képviseleti intézményt Európa más képviseleti intézményei között.

A *Tagsatzung* történetének legfontosabb forrásait a jórészt 1450-től datálható esküszövevényi jegyzőkönyvek, végzések (*eidgenössische Abschiede*) képezik. Könnyen kutatható forrásokról van szó, hiszen egyrészt online elérhetők,¹ másrészt nem utolsó szempont, hogy modern német nyelvtudással is könnyen értelmezhetőek a középkori, kora újkori német szövegek. A források magas száma miatt az elektronikus módon, Access programmal elvégzett feldolgozás esetében is csak szűrőpróbaszerű vizsgálatra nyílt lehetősége a svájci történészeknek. 1470 és 1600 között minden tizedik évet figyelembe véve, tizennégy vizsgálati évet választott ki, így következtetéseit a teljes forrásanyag 10–11 százaléka alapján hozta meg a svájci kutató. Egyébként az 1470 és 1798 között eltelt 329 év folyamán 10 421 esküszövevényi végzés született, és 5519 alkalommal ültek össze a küldöttek. A találkozók megoszlása a négy gyűlési típus között a következőképpen alakult: 2800 *Tagsatzung*-i gyűlésre, 959 közös területi elszámoló konferenciára, valamint a felekezeti konfliktusok kezelésére 1852 katolikus konferenciára és 700 evangélikus konferenciára került sor a késő középkor és a kora újkor folyamán. Leggyakrabban az itáliai háborúk korában, 1499 és 1515 között ülésezett a gyűlés, 1515-ben például a legtöbbször, 27 alkalommal. A teljes időszakra vonatkoztatva a szerző arra az általános következtetésre jutott, hogy évente egyszer a *Tagsatzung* és az elszámoló konferencia mindig összeült, a felekezeti konferenciákra azonban ez nem mindig volt jellemző. A legkevesebb forrás a gyűlések időtartamáról maradt fenn, ezek alapján azonban elmondható, hogy a XV. századra jellemző

1 digital.ub.duesseldorf.de/ihd/content/titelinfo/207967

hat és fél napról a XVIII. századra átlagban tizenhét napra hosszabbodott meg egy-egy gyűlés időtartama. A gyűléseken megtárgyalt témák 37 százaléka jutott a külpolitikára, 35 százaléka foglalkozott a kondominiumok irányításával, az ügyeknek 28 százaléka pedig a belügyekre összpontosított.

A *Tagsatzung* összehívásának kezdeményezői rendkívül széles, talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a világtörténelemben egyedi módon a legszélesebb körből kerültek ki. A gyűlés összehívását kérhette bármely teljes, vagy nem teljes jogú tag, azok csoportjai, illetve maga a gyűlés mint kollektíva. Nem ritkán kívülálló tagok, európai nagyhatalmak kérésére ült össze a *Tagsatzung*. Ami a megtárgyalt ügyek funkció szerinti vizsgálatát illeti, ez arra derített fényt, hogy a törvényhozás (4%) egyáltalán nem jellemezte ennek a grémiumnak a munkáját, mivel az ügyek többek között az adminisztráció (26%), a politikai közvetítés (17%), az általános tájékoztatás (14%), az ügyviteli koordináció (10%), a diplomáciai ügyek (10%) és az igazságszolgáltatás (10%) között oszlottak meg. A szerző olvasatában tehát ezt a multifunkcionális intézményt modern értelmű hatalommegosztás nem jellemezte. Legfontosabb funkciójaként a kommunikációs platformot emelte ki. Tekintettel arra, hogy az Esküszövetség nem rendelkezett hatalmi centrummal a vizsgált korszakban, a gyűlés helyszínének megválasztása a hatalom aktuális földrajzi eloszlására nyújthat támpontokat. A teljes korszakot és mind a négy összejöveteli formát figyelembe véve a leggyakrabban választott helyszín Luzern (1582 alkalom) volt, ezt követte Baden (1315) és Zürich (347). Előfordult az is, hogy befolyási övezetén kívül gyűltek össze a kantonok követői. A kora újkor szinte teljes időszaka alatt Baden városa vált a *Tagsatzung* első számú színhelyévé. A bizonyos értelemben semleges területnek számító városka a nyolc régi kanton által kondominiumként kezelt, azonos nevű terület közigazgatási központja volt. A katolikus konferenciák általában Luzernben üléseztek, az evangélikus kantonok képviselői pedig a Bern kanton felségterületén található Aarau-ban gyűltek össze. Solothurn jelentősége különösen a XVIII. században nőtt meg, következett ez abból is, hogy Franciaország követe 1530 és 1792 között ezt a várost választotta székhelyül.

A külső és belső szemlélők személyes benyomásainak feltérképezésére szintén különös gondot fordított a svájci történész. A helyi szereplők jegyzetei, az útinaplók, a naplók, az önéletrajzok és a memoárok lejegyzett gondolatai, a külső szemlélők, diplomaták által készített beszámolók és követjelentések, a kora újkori államelméleti munkák széles köre jelen van ebben a feldolgozásban. Az államelméleti művekben a legnagyobb kihívást például annak eldöntése jelentette, vajon az Esküszövetség tizenhárom kantonból álló állam vagy tizenhárom kanton szövetségként fogható-e fel. A

Tagsatzung olyan értelemben vált diskurzus tárgyává, hogy milyen helyet foglalt el ebben az állami vagy szövetségi struktúrában. Míg az úti beszámoló az államelméleti munkákhoz képest általában kevesebb információval szolgált, addig a diplomáciai források gyakran a felekezeti megosztottság által jellemzett szövetségi rendszer összetettségéről panaszkodtak. A személyes kapcsolattartásban ugyanis mind a kantonok nagy száma, mind pedig a politikai hivatalok betöltésénél általános gyakorlattá vált rotációs elv miatt rendkívül áttekinthetatlenné vált a diplomáciai munka.

A magyar történettudományban a legnagyobb érdeklődésre minden bizonnyal az európai összehasonlító fejezet tarthat igényt. A *Tagsatzung* története ugyanis a képviseleti gyűlések nemzetközi történeti kutatásaiban eddig vagy egyáltalán nem volt jelen, vagy rendkívül marginális helyet foglalt el azért, mert nem rendi intézményként tartották számon a történeti irodalomban. A rendi szempontok alapján folytatott európai kutatásokból fakadó hátrányos helyzetet erősítette továbbá az az általánosan elfogadott nézet, ami szerint az 1848-ban létrehozott svájci szövetségi állam liberális és demokratikus hagyományai nem a *Tagsatzung* intézményének átalakulásából fakadtak, hanem a francia forradalmi jogból, a városköztársaságok hagyományyaiból és a tartományi gyűlések demokratikus szokásjogából eredtek. Hosszú ideig a *Tagsatzung* intézményét a protestáns–liberális nemzeti történetírásban nem a demokratikus hagyományok, hanem az esküszövetségi együttműködés szimbólumaként értelmezték.

Andreas Würgler munkájának nagy értéke abban ragadható meg, hogy szakítva az eddigi óvatos távolságtartással, az Esküszövetség képviseleti grémiumát összehasonlíthatónak tartja Európa rendi intézményeivel. A teljességre törekedve ennek folyamán vizsgálta a gyűlés államjogi helyzetét, az összehívásának módját, belső struktúráját és résztvevőit, a gyűlés helyszínét, gyakoriságát és időtartamát, az eljárási módokat, valamint a gyűlés kompetenciáit, mint ahogyan az eddigi ismertetés során ezt néhány részlettel igyekeztem érzékeltetni. A történész véleménye szerint az összehasonlíthatóság leginkább Hollandia *Staten Generaal*-jával adott, mindazonáltal a különböző jellegzetességek megjelenítésénél visszaköszönnek a Sváb Szövetség, a Hármasszövetség (Graubünden), a Hanza-szövetség gyűléseinek, a svéd Riksdag, az aragóniai Cortes, a német birodalmi Reichstag, a francia rendi gyűlések és az angol parlament megfelelő mintái is. A magyar diétával történő összehasonlítás lehetőségével sajnálatos módon azonban nem élt a svájci történész.

Az elvégzett összehasonlítás legfontosabb eredményei szerint a svájci *Tagsatzung* Európában szinte egyedülálló módon gyakorolta a saját maga által kezdeményezhető összehívás jogát (Selbstversammlungsrecht). Osz-

tatlan gyűlésként nem rendelkezett az európai rendi képviseltekre jellemző házakkal, kamarákkal, kúriákkal stb. Változó helyszíneken ülésezett, ami a történész által vizsgált korszak után is a gyűlés jellemzője maradt egészen 1848-ig. A döntéshozatalban, bár a többségi szavazás elve érvényesült, mindig törekedtek az egyhangú döntéshozatalra, amit formailag úgy oldottak meg, hogy a vitás kérdések megoldását nem határozatként, hanem a megbízó kantonoknak visszautalt, előzetesen elfogadható megállapodásként rögzítették. Az egyhangú szavazás érdekében néhány alkalommal az egyezség kikényszerítésétől (Vermächtigen) sem riadtak vissza. Ami az eljárási rendet illeti, a *Tagsatzung* mind a rendi gyűlésekre, mind a szövetségi gyűlésekre jellemző jegyeket magán viselte. A rendi gyűlések megnyitását szolgáló uralkodói propozíciók felolvasásához hasonlóan létezett az elnök által megtartott megnyitó beszéd, ez azonban tartalmában nem az adók megszavazását kérte, hanem a gyűlés szervezésével, lebonyolításával kapcsolatos részletekre terjedt ki. A *Tagsatzung* sohasem tárgyalt adókról, a rendi gyűlésekkel ellentétben a külpolitikai egyeztetés volt a legfontosabb feladatköre. Alapvetően kevés résztvevővel működő gyűlésről beszélhetünk ebben az esetben. A gyűlés lebonyolítására szolgáló terem általában lazán strukturált volt, és nélkülözte a társadalmi rangot szimbolizáló térelválasztó korlátokat, emelvényeket és padokat. A férfi küldöttek támlás fapadokon foglaltak helyett, fejfedőiket – kivéve a technikai személyzetet és a szólásra emelkedés esetét – nem kellett levenniük.

Mindezen ismérvek alapján Andreas Würgler a rendi korszak képviseleti gyűlését, a *Tagsatzung* intézményét a két alaptípus – 1. az uralkodó körül létrejött, 2. a szerződés alapján létrehozott szövetségi gyűlések – ötvözeteként felfogható, vegyes, más szóval átmeneti formájú képviseleti intézmények között helyezte el. A történész véleménye szerint szövetségi jelleget adott a gyűlésnek maga az Esküszövetség mint egyfajta alkotmány, mindazonáltal hiányzott a minden tagot egyforma feltételekkel szövetségi taggá fogadó közös szövetség. A gyűlés szövetségi jellegét erősítette még összehívásának módja is. Bár rendi szempontból az Esküszövetség kantonjainak társadalmát relatív homogénnek tekintik és a harmadik rendhez sorolják, a kantonok követői képviselővé nem társadalmi állásuk, hanem a helyi közösség által történt megválasztás jóvoltából váltak – hangsúlyozta a történész. Ennek a gyűlésnek a működését a XV–XVIII. század folyamán semmilyen írásos dokumentum nem szabályozta. Würgler olvasatában a *Tagsatzung* által megvalósított intézményesített egyenlőség, azaz minden kanton függetlenül a lakosságának számától és a területi nagyságától egy-egy szavazattal bírt, eredményesen tompították mind a hegemonia iránti igényt, mind az elszakadás iránti vonz-

erőt. A svájci történész ezenkívül még arra hívta fel a figyelmet, hogy háttérbe szorítva a nemzetállami optikát és előtérbe helyezve a funkcionális állam szerepének vizsgálatát, nyilvánvaló válik az, hogy a kantonok képviselőinek számos esetben sikerült egységes szabályozást alkotniuk.

Mit nyújthat ez a röviden bemutatott habilitációs munka a magyar történészek számára? A Szijártó M. István által hasonló igénnyel feldolgozott XVIII. századi magyar diéta ismeretében (A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792. Osiris, Bp., 2005.) immáron a magyar parlamenti 'intézmények' is jól összehasonlíthatóvá válnak a svájci képviseleti gyűléssel. A Német-római Császárság birodalmi gyűléseinek magyar kutatói számára fontos adalékokat kínál Würgler kötete azzal kapcsolatban, hogy a birodalmi felekezeti konfliktusok kezelésében milyen svájci mintákat alkalmaztak már a kora újkortól kezdve. A második világháborút követő európai egységfolyamatot kutató történészek és politológusok számára pedig azt teszi a svájci kutató nyilvánvalóvá, hogy Svájc a középkor óta számos esetben adott jó megoldást, azaz kínált mintát a politikai konfliktusok eredményes kezeléséhez.

Andreas Würgler jól felépített monográfiája hosszú évek kutatómunkájának eredményeit teszi elérhetővé a széles szakmai közönség számára. Gazdag forrás- és szakirodalma megfelelő kiindulási pontot kínál a téma iránt mélyebben érdeklődő kutató számára. A rendkívül gazdag jegyzetapparátusban magas a keresztthivatkozások száma, így a csak egyes témákban elmerülni szándékozót jól eligazítja a történeti adalékok rengetegében. Az ebből fakadó ismétlések legfeljebb csak az A–Z-ig mindent elolvasó számára lehetnek kissé zavaróak. Bár az ismertetésben külön nem tértem ki a történeti képek mint források vizsgálatából következő tézisek ismertetésére, hiba lenne nem megemlíteni a mellékelt történeti képanyag nagyszerűségét, magas minőségét, ami egyaránt dicséretére válik a szerzőnek és a kiadónak. Andreas Würgler azok közé a történészek közé tartozik, akik a jelenlegi svájci szövetségi gyűlés kis kamarájaként működő *Ständeratra* a *Tagsatzung* utódintézményeként tekintenek. A világtörténelemben a leghosszabb ideig működő képviseleti intézmény történetének újraértelmezését kínálja ilyen értelemben az itt ismertetett kötet.

Andreas Würgler: Die Tagsatzung der Eidgenossen. Politik, Kommunikation und Symbolik einer repräsentativen Institution im europäischen Kontext (1470–1798). (Az Esküszövetségi Tagsatzung. Egy képviseleti intézmény politikája, kommunikációja és szimbolikája európai összehasonlításban 1470–1798.) (Frühneuzeit–Forschungen Bd. 19.) Bibliotheca Academica Verlag, Epfendorf am Neckar, 2013. 717 o.